

Gedeputeerde Staten

de Minister van BZK
Mevrouw Kajsa Ollongren
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Directie Participatie
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

onderwerp	kenmerk	behandeld door	verzonden
Zienswijze van de provincie Zeeland op de ontwerp-NOVI	19425508	L. van den Brand	

Middelburg, 24 september 2019

Geachte minister Ollongren,

U biedt de ontwerp NOVI aan als een duurzaam perspectief op de leefomgeving. De NOVI geeft hiervoor de richting aan en nodigt regionale overheden uit om samen te bouwen aan een mooier en beter Nederland. Zeeland verwelkomt de NOVI en waardeert het open proces waarin deze tot stand is gekomen. Als bijdrage aan dit proces biedt de provincie Zeeland een zienswijze aan op de ontwerp NOVI. We zien deze zienswijze als een volgende stap in een gezamenlijke reis naar een robuuste en toekomstbestendige omgeving.

In deze zienswijze vragen we uw aandacht voor enkele punten die voor Zeeland van bijzonder belang zijn. Daarnaast hebben we een aantal wensen en aanvullingen die naar ons inzicht tot verbetering van de NOVI kunnen leiden. Onze punten worden hieronder kort geduid en worden in het verdere vervolg van deze zienswijze verder toegelicht.

De belangrijkste punten van onze zienswijze zijn:

1. We verwelkomen een het instrument van de gezamenlijke omgevingsagenda om de goede relatie tussen Zeeland en het rijk in stand te houden en te versterken;
2. We willen u, als Rijksoverheid, uitnodigen aan te sluiten bij de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 waarin we gezamenlijk met de Zeeuwse partners willen komen tot een breed gedragen visie voor Zeeland;
3. We zien de kustzone en de Zeeuws Vlaamse Kanaalzone als gebieden die zich kwalificeren voor een aanpak als NOVI gebied;
4. We vragen het rijk om met de NOVI de barrière werking van de grens op het gebied van economie, mobiliteit, natuurontwikkeling, energie en klimaat zoveel mogelijk te verkleinen;
5. We ondersteunen de waarde die het Rijk hecht aan de bereikbaarheid, maar vragen meer aandacht voor de grensoverschrijdende bereikbaarheid van ons economisch kerngebied North Sea Port met name voor het realiseren van de spoorverbinding Rail Gent Terneuzen als een belangrijke verdere impuls voor de regio;
6. Wij pleiten er voor om het belang van andere functies van de kust mee te wegen bij het beleid voor zandsuppleties en dit in de NOVI tot uitdrukking te brengen;
7. Wij ondersteunen met kracht de keuze voor aanlanding van wind op zee in de haven- en industriegebieden zoals Vlissingen/Terneuzen;
8. Wij pleiten voor de vorming van een transitiefonds voor de verduurzaming, renovatie en herstructurering van de bestaande woningvoorraad in gebieden met bevolkingsdaling.
9. Wij vragen aandacht voor meervoudig ruimtegebruik bij klimaatadaptatie, zodanig dat dit niet direct ten koste gaat van de landbouw, maar juist een bijdrage levert aan de noodzakelijke transitie naar economisch en ecologisch volhoudbare landbouw;

10. Zeeland is voor de zoetwatervoorziening hoofdzakelijk aangewezen op neerslag. Met onze inspanningen in de Proeftuin Zoet Water proberen we meer zelfvoorzienend te worden. Desondanks zijn oplossingen vanuit een breder regionaal perspectief (Rijn, Schelde en Maas) wat Provincie Zeeland betreft niet a priori uitgesloten.

Daarnaast hebben we nog wensen en aanvullingen op de volgende onderwerpen:

- noodzaak tot ondersteuning van de transitie van de visserijsector;
- meer aandacht voor kennis en innovatieontwikkeling rond de nieuwe economie;
- verbeteren van de snelle bereikbaarheid van de Zeeuwse steden via het OV
- aandacht voor nieuwe vormen van openbaar vervoer in de dunner bevolkte delen van Zeeland;
- een hoogwaardige digitale bereikbaarheid in het landelijk gebied
- aandacht voor een ruimere rol van woningbouwcorporaties in gebieden met bevolkingsdaling;
- ruimte voor tijdelijke vormen van huisvesting;
- aandacht voor het vergroten van CO2 opslag in natuurgebieden, in combinatie met versterken van biodiversiteit en het realiseren van natuurdoelen, waarbij Zeeland een bijdrage kan als proefgebied voor opslag van CO2 in de nieuwe schorren en slikken;
- aanpassing van de NOVI naar aanleiding van de ontstane situatie rondom de stikstofuitstoot;
- meer aandacht voor het niveau waarop het rijk inzet op het sluiten van kringlopen voor een duurzame en vitale landbouw;
- aandacht te hebben voor het evenwicht tussen het behoud van landschappelijke kernkwaliteiten en de inpassing van de transitieopgave door de decentrale overheden;
- de samenhang tussen materieel en immaterieel erfgoed te versterken;
- meer aandacht voor de centrale opgave in de Zuid Westelijke Delta: het duurzaam herstel van het evenwicht tussen veiligheid, economie en ecologie

Hieronder vindt u de nadere uitwerking van bovengenoemde punten.

Samenwerking en uitvoering geven aan de NOVI-opgaven

Samen maken we het verschil, ons motto. De afgelopen jaren heeft de samenwerking met het rijk geleid tot investeringen in Zeeland via Zeeland in Stroomversnelling en de Regiodeal. Wij willen die goede relatie in stand houden en uitbouwen op alle mogelijke terreinen. Daarom verwelkomen we het voorstel voor een gezamenlijke omgevingsagenda als een instrument waarin dit vorm kan krijgen. De samenhang met de natte gebiedsagenda in de Zuid Westelijke Delta is daarbij een punt van aandacht. Belangrijk daarin zijn ook de NOVI gebieden, gebieden omvangrijke opgaven, waarvoor extra aandacht nodig is bij het verder ontwikkelen van een geïntegreerde, gebiedsgerichte werkwijze. In Zeeland zien wij twee belangrijke opgaven die kwalificeren voor een aanpak als NOVI gebied. Dit betreft de kustzone en de Zeeuws Vlaamse Kanaalzone. In de kustzone komen klimaatverandering, kustveiligheid, wonen en recreatie samen. In de Kanaalzone wordt de door u genoemde grensoverschrijdende problematiek, gekoppeld aan bevolkingsdaling, verbonden met grensoverschrijdende verbindingen, de klimaatopgave en het ontsluiten van agglomeratiekracht in de Kanaalzone Gent- Terneuzen.

De Nationale Omgevingsvisie

Vanuit de provincie Zeeland herkennen we het geschetste toekomstbeeld en de vier prioriteiten: ruimte voor klimaatadaptatie en energietransitie, duurzaam economisch groeipotentieel, sterke en gezonde steden en regio's, toekomstbestendige ontwikkeling van het landelijk gebied. Deze prioriteiten zijn, vertaald naar Zeeuwse schaal, ook herkenbaar in ons huidig Omgevingsplan en in ons collegeprogramma "Samen verschil maken". Op dit moment werken wij aan een nieuwe omgevingsvisie waarin ons beleid op vernieuwde wijze gestalte krijgt. Daarbij raakt de beleidsinzet van de NOVI op een groot aantal thema's direct de provinciale belangen van Zeeland. Vanuit deze belangen zien wij daarom reden om op een aantal punten onze zienswijze te geven en daarmee bij te dragen aan een goede visie en aanpak van de problemen in de fysieke leefomgeving.

Deze punten hebben betrekking op grensoverschrijdende relaties en verbindingen, de uitdagingen in aan gebieden met bevolkingsdaling, het landelijk gebied, aandachtspunten gebaseerd op de specifieke kwaliteiten van Zeeland als kust- en deltaprovincie waarmee we een substantiële bijdrage kunnen leveren aan de gewenste socio-economische en duurzame ontwikkeling, de aantrekkelijkheid en toekomstbestendigheid van ons land.

Samen verschil maken

De provincie Zeeland waardeert het dat de fysieke leefomgeving op nationaal niveau aandacht krijgt. Belangrijk daarbij is dat het rijk inzet op een brede samenwerking. In de ontwerp-NOVI staat dat "Opgaven kunnen beter worden vervuld naarmate de gezamenlijke overheden meer gebiedsgericht werken en daarin meer als één overheid opereren, en samen optrekken met bedrijven, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en de inwoners van dit land." Dit sluit goed aan op ons collegeprogramma, waarin wij stellen dat wij samen met inwoners, bedrijven, instellingen en overheden de schouders willen zetten onder de grote opgaven voor Zeeland. De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 zien we als het instrument waarin we invulling geven aan het coalitieakkoord. We willen u, als Rijkspartner, daar van harte bij uitnodigen.

Waarborgen en versterken van grensoverschrijdende en internationale relaties

Zeeland is grensland. De samenwerking met Vlaanderen kent een lange traditie op gebieden als economie, cultuur, infrastructuur, wonen en werken. Zo vindt er gezamenlijke gebiedsontwikkeling plaats in het Grenspark Groot-Saeftinghe en in 't Zwin. Op economisch gebied is er een gezamenlijk havenbedrijf, een nieuwe zeesluis in wording en een gezamenlijke belang bij een directe spoorverbinding Gent-Terneuzen. Op het gebied van kennis is er een samenwerking tussen de universiteit van Gent en Campus Zeeland.

De barrière werking van de grens maakt noodzakelijke grensoverschrijdende relaties op het terrein van economie, mobiliteit, natuurontwikkeling, energie en klimaat nodeloos ingewikkeld. Een voorbeeld dat NOVI zelf aanhaalt is noodzaak om in de Noordwest-Europese deltaregio energie(overschotten) van hernieuwbare bronnen efficiënt te kunnen benutten. In de Kanaalzone Gent –Terneuzen is het evident dat hergebruik over de grens van reststoffen in de chemische industrie (CO₂) een voorwaarde is om de doelstellingen van het klimaatakkoord Parijs te kunnen halen. In dit kader is het belangrijk verschillen in regels (België/Vlaanderen vs. Nederland aan te pakken).

Het is goed dat er in de ontwerp-NOVI aandacht is voor het onderwerp van de grensoverschrijdende relaties. Vanuit de Zeeuwse ervaring zien wij aanleiding om de tekst in de ontwerp-NOVI verder aan te scherpen. In de bijlage is aangegeven onder het kopje waarborgen en versterken welke aanpassingen aan deze ontwerp NOVI we voorstellen.

Ruimte voor klimaatadaptatie en energietransitie

Kustzone

Het beheer van de kustzone is uitgewerkt in het Kustpact. In het Kustpact hanteren partijen de Nationale Visie Kust als vertrekpunt voor de ontwikkeling van een veilige, aantrekkelijke en economisch sterke kust. Het handhaven van de veiligheid is een noodzakelijke voorwaarde voor het behoud en ontwikkeling van de vele functies van de kust.

Via de consultatie op het suppletieprogramma Kustlijnzorg heeft het Zeeuws Orgaan Waterkeringen meermalen gewezen op de nadelen die zijn ontstaan door het gewijzigde aanbestedingsbeleid van het Rijk voor zandsuppleties. Deze beleidswijziging is ingegeven door kostenbesparing, maar leidt in Zeeland tot schade aan voorzieningen op het strand en economische schade voor strandondernemers. Verder kan op een aantal strandvakken de openbare veiligheid niet langer worden gewaarborgd, doordat het strand bij vloed niet bereikbaar is voor hulpdiensten.

Deze beleidswijziging doet daarmee afbreuk aan het uitgangspunt van de Nationale Visie Kust en de afspraken in het Kustpact. Hierin staat het behoud en ontwikkeling van alle functies van de kust centraal. Dat verdraagt zich niet met de gekozen beleidswijziging voor zandsuppleties, die leiden tot schade voor andere functies van de kust.

Wij pleiten er voor om het belang van andere functies van de kust mee te wegen bij het beleid voor zandsuppleties en dit via het NOVI tot uitdrukking te brengen. Er dient ons inziens in het beleid voor zandsuppleties meer balans te komen tussen de verschillende functies van de kust, zoals beoogd in de Nationale Visie Kust en het Kustpact.

Dit leidt tot een tekstvoorstel voor de ontwerp-NOVI. Wij verzoeken u aan par. 4.2.1 van de ontwerp-NOVI bij het kopje Kustzone na de zin:

“Het doel van het Kustpact is het vastleggen en uitvoeren van afspraken tussen partijen voor het vinden van een goede balans tussen bescherming en behoud van de kernkwaliteiten en collectieve waarden van de kustzone enerzijds en de ontwikkeling van de kustzone anderzijds.”

de volgende zin toevoegen:

“Via de zandsuppleties langs de kust worden niet alleen de veiligheid, maar ook de andere functies van de kust beschermd en ontwikkeld.”

Duurzame energie

Zeeland loopt voorop als het gaat om de productie van duurzame energie. De realisatie van wind op land verloopt voorspoedig en ons beleid ten aanzien van zonne-energie kan de toets der kritiek doorstaan. De Kanaalzone is een belangrijke economische motor, waar een grote uitdaging ligt voor de bedrijven als het gaat om het duurzaam voorzien in de energiebehoefte. Wij ondersteunen daarom met kracht de keuze voor aanlanding van wind op zee in de haven- en industriegebieden zoals Vlissingen/Terneuzen zoals beschreven op p. 95 van de ontwerp-NOVI.

Duurzaam economisch groeipotentieel

Regionale economie

De Zeeuwse economie steunt op verschillende pijlers. Sterke havens, een veelzijdige toeristisch-recreatieve sector, een gevarieerde detailhandel, een traditioneel sterke en innovatieve landbouw- en visserijsector en een stevig industriecluster. Al deze sectoren worden beïnvloed door de digitalisering en de gevolgen van energie- en klimaatdoelstellingen. Zeeland ziet daarom innovatie en circulaire economie als kansen voor nieuwe ontwikkelingen en een versterking van de regionale economie. In Zeeland werken we met Campus Zeeland, bedrijven, kennisinstellingen en overheden in de belangrijke sectoren van de Zeeuwse economie samen aan innovatie, kennisnetwerken en de invulling van nieuwe opleidingen. Wij zien de aandacht voor kennis en innovatieontwikkeling rond de nieuwe economie nog onvoldoende terugkomen in de ontwerp-NOVI.

Optimale (internationale) bereikbaarheid van steden en economische kerngebieden

Wij zien dat het rijk grote waarde hecht aan de bereikbaarheid. We ondersteunen dit, maar vragen meer aandacht voor de grensoverschrijdende bereikbaarheid van ons economisch kerngebied North Sea Port. Zeeland heeft de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in het Nederlandse deel van de wegverbinding van Goes naar Gent. De verbinding via Terneuzen is recent ook onderdeel geworden van het core network North Sea Baltic and Mediterranean. Samen met onze partners in Gent en North Sea Port onderzoeken we de verder mogelijkheden om de bereikbaarheid en het vestigingsklimaat in de Kanaalzone te versterken. Het realiseren van de spoorverbinding Rail Gent Terneuzen kan het gebied een belangrijke verdere impuls geven.

Ontwikkelen van duurzame visserij

Visserij is een essentieel onderdeel van de Zeeuwse economie. De visserijsector heeft de afgelopen periode grote stappen gezet om de visserij te verduurzamen. De grootschalige aanleg van windparken op de zee raakt de oudste gebruiker van de Noordzee hard. Het verbod op pulsvisserij en de Brexit zullen zorgen voor opeenstapeling van negatieve effecten op de sector. Wij onderschrijven de noodzaak de visserijsector ruimhartig te ondersteunen in de hierdoor noodzakelijke transitie.

Sterke en gezonde steden en regio's

Gebieden met bevolkingsdaling

Het is belangrijk dat de ontwerp-NOVI aandacht besteedt aan de vitaliteit en leefbaarheid van de gebieden met bevolkingsdaling. Delen van Zeeland hebben hier mee te maken, of krijgen hier mogelijk in de toekomst mee te maken. Daarnaast vergrijsst de bevolking, mogelijk sneller dan elders in Nederland. De ontwerp-NOVI biedt wel een overzicht van de opgaven die hiermee samenhangen, maar biedt nog te weinig perspectief op een oplossing. Voor Zeeland ligt een belangrijke opgave in de verbetering van het huidige woningbestand. Dit sluit steeds minder goed aan op de veranderende behoefte en vraag. Op bepaalde locaties dreigt verkrotting. Bovendien vraagt de energietransitie om het verduurzamen van de huidige woningvoorraad. Deze opgave vereist een gezamenlijke inzet van rijk en regio. Hierbij kan rijksbijdrage aan een transitiefonds voor verduurzaming, renovatie en sloop

van woningen een belangrijke rol spelen. Naar ons idee past dit bij de verantwoordelijkheid van het rijk voor de vitaliteit en leefbaarheid van alle landsdelen.

Een bijzondere situatie in Zeeland is dat door de vergrijzing de vraag naar arbeidskrachten voor het Zeeuwse bedrijfsleven deels moeten worden opgelost met arbeidsmigranten. Deze (tijdelijke) arbeidsmigranten hebben specifieke woonbehoeften, waar in de huidige situatie niet altijd goed in kan worden voorzien. Wij ondersteunen de gemeenten bij het vinden van geschikte locaties. Het rijk kan hier een rol spelen door meer ruimte te bieden aan woningbouwcorporaties om in deze behoefte te voorzien, en door meer ruimte te creëren voor tijdelijke vormen van huisvesting.

De bereikbaarheid van Zeeland is van groot belang voor het behoud van de vitaliteit en leefbaarheid. Daarbij gaat het enerzijds om goede en snelle OV verbindingen tussen de Zeeuwse steden en de Randstad en de verbindingen met Vlaanderen. Anderzijds is het ook noodzakelijk om een nieuwe vorm van openbaar vervoer en een hoogwaardige digitale bereikbaarheid te realiseren in de dunner bevolkte delen van Zeeland.

Toekomstbestendige ontwikkeling van het landelijk gebied

Meervoudig ruimtegebruik als uitgangspunt

Een klimaatbestendig Nederland is ingericht op de gevolgen van klimaatverandering, inclusief zeespiegelstijging en bodemdaling. Een opgave die de kern van Zeeland raakt. Wij zijn ons er van bewust dat klimaatadaptatie een grote impact zal hebben op het Zeeuwse landschap zoals we dat nu kennen. Wij pleiten daarbij voor een aanpak waarbij klimaatadaptatie niet ten koste gaat van het huidige ruimtegebruik, maar juist een bijdrage levert aan de overige transitieopgaven waar we de komende decennia aan moeten werken. Naast klimaatadaptatie zullen de energietransitie, het streven naar een meer circulaire economie en in het verlengde daarvan verduurzaming van de landbouw en het versterken van de biodiversiteit ook gepaard gaan met de nodige impact op het ruimtegebruik. Als provincie zetten we daarbij in op het realiseren van integrale oplossingen. Naar ons idee wordt in de ontwerp-NOVI onvoldoende antwoord gegeven op de manier waarop het rijk nader invulling en uitwerking wenst te geven aan de door ons voorgestane integrale benadering. Wij vragen u daarbij meer in te gaan op de vraag hoe klimaatadaptatie vorm gegeven gaat worden vanuit de gedachte van meervoudig ruimtegebruik op een zodanige manier dat dit niet direct ten koste gaat van de landbouw, maar juist een bijdrage levert aan de noodzakelijke transitie naar economisch en ecologisch volhoudbare landbouw.

Daarbij verdient ook het vergroten van CO₂ opslag in natuurgebieden aandacht, in combinatie met versterken van biodiversiteit en het realiseren van natuurdoelen. Bosaanplant wordt vaak genoemd, maar voor een deltagebied als Nederland is blue carbon eveneens een interessante manier om CO₂ op te slaan in nieuwe schorren en slikken. Zeeland kan op dit vlak een bijdrage leveren als proefgebied voor dergelijke transitie experimenten.

Zoet water

Voor het “zilte” Zeeland, dat voor zijn zoetwatervoorziening hoofdzakelijk is aangewezen op neerslag, is dit een bekend thema. In aanvulling op neerslag beschikken sommige deelgebieden over externe zoete rivieraanvoer, al verschillen aanvoerdebiëten en kosten daarvan fors. In de Proeftuin Zoet Water onderzoeken de provinciale overheden de mogelijkheden om meer zelfvoorzienend te worden, wat aansluit bij de voorkeurslijn uit par. 4.2.4. Praktijkproeven verschaffen inzicht in de mate waarin zoet water in de ondergrond kan worden opgeslagen en/of hoe het beschikbare water zo doelmatig mogelijk kan worden benut. Die Proeftuin wordt nu geïntensiveerd. Ondanks de focus op lokale zelfvoorzienendheid, zijn oplossingen vanuit een breder regionaal perspectief (Rijn, Schelde en Maas) wat Provincie Zeeland betreft niet a priori uitgesloten. Wij verzoeken u dit in de tekst van par. 4.2.4 van de NOVI tot uitdrukking te laten komen.

Stikstof

Wij verwachten dat de ontwerp-NOVI nog aangepast wordt naar aanleiding van de ontstane situatie rondom de PAS. Van de NOVI mag verwacht worden dat de hoofdlijnen voor een nieuw te volgen koers geschetst worden. Een koers die voor de korte termijn een oplossing biedt voor de ontstane impasse en voor de langere termijn bijdraagt aan het realiseren van (haalbare) N-2000 doelen en een effectief (en economisch efficiënt) pakket aan bronmaatregelen waaraan door alle sectoren wordt bijgedragen.

Transitie naar kringlooplandbouw

Wij onderschrijven de inzet voor een duurzame en vitale landbouw en het sluiten van kringlopen. Het is niet duidelijk op welk niveau het rijk inzet op het sluiten van kringlopen. Het sluiten van kringlopen op bedrijfsniveau achten wij in een sterk gespecialiseerd gebied als Zeeland niet mogelijk. Zeeland behoort tot de grootste akkerbouwprovincies van ons land, maar is voor de aanvoer van organische stof voornamelijk afhankelijk van de import van mest vanuit met name Brabant. Ook dat is een reeds bestaande kringloop waarvoor wij aandacht vragen. Met name ook omdat mogelijke alternatieven (bijv. toename in kunstmestgebruik) om meerdere redenen niet wenselijk worden geacht.

Landschapskwaliteit

De landschapsopgave is veel omvattender dan nu door rijk wordt omschreven. De inzet richt zich met name op behoud van de grotere structuren en het tegengaan van de verlooding. Feit is dat belangrijkste transitie naast landbouw, klimaat en energie een enorme impact op landschap gaan hebben. Daarnaast is er ook nog de opgave voor het versterken van de biodiversiteit.

Het nationale belang van het behouden/borgen van de kernkwaliteiten vergt ook het inzicht dat de genoemde transitie zullen leiden tot een nieuw landschap. Het is taak van rijk en decentrale overheden om er aan bij te dragen dat ook dit een gewaardeerd landschap blijft. Het nationale belang van het behouden van (huidige) kernkwaliteiten moet niet gaan conflicteren met de uitvoering van de decentrale taken op gebied van landschap en landschapsontwikkeling in relatie tot genoemde transitie.

Cultureel erfgoed

De ontwerp-NOVI besteedt op verschillende plaatsen aandacht aan de waarde van erfgoed voor de leefomgeving, het vestigingsklimaat in steden en het landelijk gebied. Wij vragen meer aandacht voor de samenhang met immaterieel erfgoed. Veel vormen van immaterieel erfgoed zijn nauw verbonden met plaatsen, gebouwen of voorwerpen en geeft daar de identiteit aan. Zonder verhaal geen erfgoed, zonder verhaal geen waarde.

Op het gebied van cultureel erfgoed kan meer gekeken worden naar de kansen en mogelijkheden van erfgoed voor de kwaliteit van de leefomgeving in samenhang met de andere opgaven. Denk hierbij aan het terugbrengen van oude watergangen, gemalen en zichtlijnen in het landschap t.b.v. klimaatadaptatie, of het terugbrengen van heggen in het landschap, die gewassen beschermen tegen windschade, het landschap verfraaien en de biodiversiteit bevorderen.

Zuidwestelijke Delta

In de ontwerp-NOVI wordt de Zuid Westelijke Delta slechts beperkt genoemd, en dan nog met name in de context van de landschapskwaliteit. In de toelichting wordt meer recht gedaan aan de verschillende functies waarvoor de Zuidwestelijke Delta de drager is. De centrale opgave wordt hier terecht gedeut als het duurzaam herstel van het evenwicht tussen veiligheid, economie en ecologie. Het perspectief van integrale gebiedsontwikkeling staat voorop, waarbij een betere verbinding wordt gelegd tussen water en ruimtelijke ordening.

Rond de Zuidwestelijke Delta bestaat een goede manier van samenwerking tussen rijk en regio. Dit heeft onder andere geresulteerd in het project Getij Grevelingen. Binnen het project wordt samen gezocht naar een klimaatrobuuste oplossing voor de problematiek van waterkwaliteit gekoppeld aan de Natura 2000 opgave. Hier komen vraagstukken naar voren die ook zullen gaan spelen bij de opgaves in de andere grote wateren. Wij hopen deze samenwerking voort te kunnen zetten op basis van deze centrale opgave.

Met vriendelijke groet,

Gedeputeerde staten,

Drs. J.M.M. Polman, voorzitter

A.W. Smit, secretaris

Bijlage 1

Waarborgen en versterken van grensoverschrijdende en internationale relaties

Nationaal belang 5 Zorgdragen voor een woningvoorraad die aansluit op de woonbehoeften

p. 38 In de geformuleerde opgave graag meenemen dat er ruimte moet zijn om in grensgebieden de woningbehoefte en productie gezamenlijk in kaart te brengen en te formuleren en waar nodig deze te accommoderen, bij voorbeeld in Zeeuws Vlaanderen als het gaat om de overloop van de agglomeratiegroei van steden als Antwerpen en Gent. Hiervoor is een gezamenlijke ruimtelijk planning systematiek noodzakelijk.

Nationaal belang 6 Waarborgen en realiseren van een veilig, robuust, en duurzaam mobiliteitssysteem
p. 38 Bij de 2^e zin na "goede bereikbaarheid op alle schaalniveaus" toevoegen, "ook grensoverschrijdend"

p. 39 onder 2: "het beter benutten, uitbreiden (zie ook nationaal belang 7) en goed verknopen van de verschillende nationale, regionale en lokale netwerken" toevoegen: "grensoverschrijdende netwerken" of "netwerken in de grensregio"

p. 72 Ruimtelijke Economische Ontwikkel Strategie

Onderaan deze alinea toevoegen:

"Naast de grootstedelijke regio's in Nederland is ook de agglomeratiekracht van stedelijke netwerken in het grensgebied van groot belang. Voorbeelden zijn de Kanaal zone Gent -Terneuzen en de driehoek Maastricht, Luik, Aachen. Ook deze ontwikkelingen zijn van groot belang voor ons concurrentievermogen en daarmee voor de huidige en toekomstige economische positie en ontwikkeling van Nederland. "

p. 72 Optimale (internationale) netwerken

Bij de derde zin: Het Rijk stimuleert ontwikkelingen in het hele land (.....) toevoegen "en in de grensregio" en stuurt onder etc.

p. 74 Onder beleidskeuze 2.4, laatste alinea. Na "Het vraagt extra inzet in de stedelijke regio's om de leefomgevingskwaliteit, het milieu en de bereikbaarheid op peil te brengen, omdat dat bijdraagt aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat." toevoegen: "Dit geldt ook voor stedelijke regio's in de grensgebieden."

p. 75 onder Beleidskeuze 2.5

De industrie in Terneuzen en Vlissingen is veel meer verbonden met die in West- en Oost-Vlaanderen dan met Nederland. Hierna toevoegen: "In de Kanaalzone is North Sea Port gevestigd, de eerste grensoverschrijdende haven van Europa na fusie van de haven van Gent met Zeeland Sea Ports." Aan het eind van deze alinea toevoegen: "Met kracht wordt de bestuurlijke werkgroep Berx/ Donner gesteund om belemmeringen in regelgeving in de grensregio's weg te nemen.

p. 94 onder beleidskeuze 3.7

Na de zin "Veel krimpregio's zijn ook grensregio's. Er zijn dan nieuwe constructies nodig om de potentie van regio's ten volle te benutten. Grensoverschrijdende samenwerking en verbinding met onze buurlanden kunnen de sociaaleconomische situatie aan beide zijden van de grens verbeteren." Toevoegen: "Grensgebieden hebben een onbenut groeipotentieel als aangegeven in de mededeling van de Europese Commissie (Boosting growth and cohesion in EU border regions, {SWD(2017) 307 final})"